

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Kuluttajaliitto ry (jäljempänä Kuluttajaliitto) kiittää mahdollisuudesta antaa sosiaali- ja terveysministeriölle kirjallinen lausunto otsikkoasiasta. Kuluttajaliitto esittää kohteliaimmin seuraavat huomiot:

Sosiaalihuollon palvelu-uudistuksella tavoitellaan 100 miljoonan euron vuotuisia säästöjä, joita haetaan esimerkiksi lapsiperheiden ja ikäihmisten palveluista. Kuluttajaliitto on kuluttajien ja asukkaiden ohella potilaiden ja sote-asiakkaiden neuvonta-, koulutus- ja edunvalvontajärjestö, joten kommentoimme esitysluonnosta asiakasnäkökulmasta. Emme ota kantaa esitysluonnokseen kokonaisuutena, sillä se sisältää useita sosiaalihuollon ammattihenkilöstön asemaan ja tehtäviin liittyviä muutoksia.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Esityksen tavoitteena on luonnoksen mukaan selkeyttää sosiaalityön ja sosiaalihojauksen asemaa sosiaalihuollossa, sujuvoittaa sosiaalihuollon asiakkuutta koskevaa prosessisääntelyä sekä uudistaa

lapsiperhepalveluita ja työ- ja toimintakykyä edistäviä sosiaalipalveluita. Tavoitteet kiteytyvät siis sanoihin "selkeyttää", "sujuvoittaa" ja "uudistaa", mutta tavoitteiden muotoilusta puuttuvat perustelut näille toimenpiteille. Kuluttajaliiton näkemys on, että jo tavoitteista tulisi ilmetä läpinäkyvästi, onko kyse suunniteltujen säästöjen toteuttamisesta, sosiaalisten oikeuksien vahvistamisesta vai molemmista.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

-

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

-

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Uuden säännöksen takia esitetään kumottavaksi mielenterveyden edistämistä ja ehkäisevää päihdetyötä koskeva sosiaalihuoltolain 7 b §, mutta sen sisältöä ei, toisin kuin esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa esitetään, olla siirtämässä asiallisesti ehdotettuun 10 a §:ään. Kuluttajaliitto huomauttaa, että seurauksena voi olla hyvinvointialueen harkintavallan lisääntyminen siinä, kuinka tärkeänä sosiaalihuollon mielenterveys- ja päihdetyötä rajallisten resurssien kohdentamisesta päätettäessä pidetään. Kuluttajaliiton näkemys on, että mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö tulee säilyttää lakisääteisinä nykyisen sosiaalihuoltolain 7 b §:ssä tarkoitetulla tavalla. Teknisesti tämän voisi toteuttaa lisäämällä uuteen 10 a §:ään nämä osa-alueet kattavan uuden momentin.

Kuluttajaliitto ehdottaa lisäystä 10 a §:n säännöskohtaisiin perusteluihin. Perusteluissa (s. 215) todetaan, että hyvinvoinnin edistämiseksi tulee käyttää vaikuttavia toimia. Toimista, joilla ei ole todettua vaikuttavuutta yksilölle, yhteisölle tai väestölle, voidaan luopua. Vaikuttavuuden varmistamiseksi käytettävien toimien tulee perustua ammatilliseen asiantuntemukseen ja tutkittuun tietoon niiden vaikuttavuudesta. Vaikka jäljempänä perusteluissa peräänkuulutetaankin riittävän pitkää seuranta- ja vaikuttavuuden toteutusta, Kuluttajaliitto on huolissaan muotoilun vaikutuksista uusien menetelmien kehittämiseen ja pilotointiin. Siksi perustelujen lause tulisi muotoilla esimerkiksi siten, että hyvinvoinnin edistämiseksi tulee käyttää vaikuttavia toimia "tai toimia, joiden perustellusti oletettua vaikuttavuutta halutaan tutkia".

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

-

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnoksen (s. 100) mukaan nykyisen sosiaalihoitolain säätämisen yhtenä tavoitteena oli saada lasten ja perheiden ongelmat hoidettua niin varhaisessa vaiheessa, etteivät ongelmat pahene niin pitkälle, että lastensuojelun palveluihin olisi tarvetta. Järjestelmän tunnistetuiksi haasteiksi mainitaan kuitenkin sen erikoistuneisuus, hajanaisuus, monitasoisuus ja monimutkaisuus. Tähän ratkaisuna ehdotetaan lapsiperheiden palvelujen kokoamista yhteen yhdeksi lapsiperheiden palveluksi. Muutoksen arvioidaan edesauttavan hyvinvointialueiden mahdollisuuksia organisoida selkeä palvelukokonaisuus, jotta asiakkaiden tuen tarpeisiin voitaisiin vastata nykyistä joustavammin ja oikea-aikaisemmin.

Kuluttajaliitto on erittäin huolissaan matalan kynnyksen palvelujen asemasta muutoksen myötä. Riskinä on, että laista poistettu palvelu poistuu myös palveluvalikoimasta ja että mainittu hyvinvointialueen palvelukokonaisuuden organisointi tarkoittaa käytännössä kriittisimpien palvelujen painottamista.

Esitysluonnoksessa (s. 143) todetaan, että ehdotetulla muutoksella selkeytettäisiin hyvinvointialueiden järjestämisvastuuta ja luotaisiin joustavuutta palvelujen organisoitapoihin esimerkiksi siten, että hyvinvointialueiden ei jatkossa tarvitsisi ylläpitää erillisiä lakisääteisiä palvelu- ja tiimirakenteita. Tämä tarkoittaa käytännössä, että palveluista ja niitä nykyisin toteuttavista asiantuntijoista voidaan luopua. Lapsiperheelle tämä näyttäytyy palvelujen heikompana laatuna ja asiantuntijoiden heikompana saatavuutena varhaisemmassa tuen tarpeen vaiheessa.

Konkreettisenä esimerkkinä sääntelyn vaikutuksista on ehdotettu sosiaalihoitolain 26 §:n kumoaminen, millä ajettaisiin alas nykyisenkaltainen kasvatus- ja perheneuvonta. Kuten esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissakin rehellisesti todetaan, palvelun sisältöä ei siirretä sellaisenaan uuteen säännökseen, ja jatkossa uuden lapsiperhepalvelun tarkoituksenmukainen toteuttaminen olisi laajemmin hyvinvointialueen harkinnassa.

Tämänhetkisen sosiaalihoitolain 26 §:n 3 momentin mukaan kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa. Siten lapsiperheiltä poistuu ongelmatilanteissa hätiin tullut matalan kynnyksen moniammatillinen ja laadukas palvelu.

Hallituksen esitysluonnoksessa (s. 103) tuodaan esiin, että YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa 5 (2003) kohdassa 1 korostetaan sopimusvaltion velvollisuutta varmistaa, että kaikki lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiset oikeudet toteutuvat johdonmukaisesti riippumatta

palvelurakenteiden muutoksista ja sopimusvaltio ei saa heikentää jo saavutettua oikeuksien tasoa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on myös yleiskommentissa 19 todennut, että talouskriisien aikana heikentäviä toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin (kohta 31). Kuluttajaliiton näkemys on, että kaikkia muita vaihtoehtoja ei ole arvioitu, joten lapsen oikeuksien tasoa ei tulisi ehdotetulla tavalla heikentää.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

-

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

-

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

-

Perustelut tiiviisti?

-

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

Kuluttajaliitto kannattaa lämpimästi sosiaalihuoltolakiin ehdotettua uutta 40 a §:ää, jossa säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilön ilmoitusvelvollisuudesta terveydenhuoltoon ilmeisessä terveydenhuollon tarpeessa olevasta asiakkaasta. Säännöksen 2 momentin mukaan ilmoitus terveydenhuoltoon edellyttää asiakkaan suostumusta. Jos asiakkaan suostumusta ei voida

kohtuullisin keinoin saada taikka hän ei sairauden tai muun syyn vuoksi pysty sitä antamaan, sosiaalihuollon ammattihenkilön on tehtävä ilmoitus salassapitosäännösten estämättä, jos asiakas on ilmeisessä hoidon tarpeessa ja jos ilmoituksen tekeminen on välttämätöntä asiakkaan terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vakavan vaarantumisen vuoksi taikka lapsen edun turvaamiseksi.

Säännöskohtaisten perustelujen (s. 255) mukaan sääntely on tarkoitettu tilanteisiin, joissa asiakkaan perusoikeudet uhkaavat vaarantua, ellei hänen hoidon tarvettaan arvioida terveydenhuollossa. Sääntely on tarkoitettu tilanteisiin, joissa asiakas on ilmeisessä terveydenhuollon tarpeessa ja ilmoituksen tekemisellä suojataan asiakkaan muita perusoikeuksia.

Kuluttajaliitto katsoo, että erityisen tervetullutta sääntely on esitysluonnoksessa aiemmin (s. 154) huomioitujen lapsivaikutusten kannalta ja lapsen edun näkökulmasta. Tällä hetkellä apua saa herkästi vain lapsi, jota kuitenkin voisi auttaa tosiasiallisesti se, että vanhempi saisi apua. Jatkossa asia ohjautuisi viivytyksettä terveydenhuollon arvioitavaksi, mikäli sosiaalihuollon työntekijä havaitsee lapsella tai vanhemmalla olevan ilmeistä terveydenhuollon tarvetta. Kyseessä on kaivattu muutos, jota tulisi selkiyttää säännöskohtaisiin perusteluihin tulkintaepäselvyyksien välttämiseksi ja sääntelyn oikeusrealistisen toteutumisen aikaansaamiseksi. Mikäli on tarkoitettu, että alaikäisestä huoltovastuussa olevan vanhemman terveydentilasta voi ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon riippumatta siitä, onko asiakkaana lapsi vai tämän vanhempi, kuten lapsivaikutusten arviointi antaa ymmärtää, tämän olisi syytä näkyä selvästi säännöskohtaisissa perusteluissa. Tämänkin jälkeen potilaalla on käytettävissä potilaslain 6 §:n nojalla oikeus kieltäytyä terveydenhuollon palveluista, mutta näin voidaan tavoittaa osa niistä vanhemmista, jotka eivät halua tai uskalla hakeutua terveydenhuollon piiriin tai jotka eivät tunnista hoidon tarvettaan.

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

-

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

-

Esityksessä ehdotetaan korotettavaksi pitkäaikaista ympärivuorokautista palveluasumista ja pitkäaikaista laitoshoidoa koskevia sekä jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta perittäviä asiakasmaksuja. Pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen ja laitoshoidon maksut nousisivat nykyisestä 85 %:sta 87,5 %:iin asiakkaan kuukausituloista ja puolisojen yhteenlasketuista tuloista 42,5 %:sta 43,75 %:iin. Jatkuvan ja säännöllisen kotona annettavan palvelun maksuprosentteja korotettaisiin yhdellä prosenttiyksiköllä.

Kuluttajaliitto suhtautuu kriittisesti asiakasmaksujen korottamiseen, sillä asiakasmaksuista selviytyminen on jo nyt erityisesti monille iäkkäille henkilöille vaikeaa. Erityisen haitallista on kotiin annettavien palvelujen maksujen korottaminen, sillä maksukorotukset voivat muodostua esteeksi palvelun hakemiselle ja käyttämiselle ja lopulta kotona asumiselle. Kuluttajaliiton neuvonnassa näkyy jo nyt tyytymättömyys siihen, millaista vastinetta asiakasmaksuille saa kotiin tuotavissa palveluissa.

Kuluttajaliitto kannattaa kuitenkin lämpimästi sitä, että asiakasmaksulain 10 e §:n maksukorotukset eivät ole kohdistumassa pitkäaikaiseen perhehoitoon. Esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 269) todetaan, että perhehoidon järjestäminen on lähtökohtaisesti kustannuksiltaan edullisempaa kuin ympärivuorokautisen palveluasumisen tai pitkäaikaisen laitoshoidon järjestäminen, ja pitkäaikaisen perhehoidon maksun piirissä on nykytilassa vain pieni joukko asiakkaita. Kuluttajaliitto ehdottaa, että nykytilan pienen käyttöalan sijaan säännöskohtaisiin perusteluihin nostettaisiin se, että pienempi asiakasmaksu voisi ohjata asiakkaita edullisemmän palvelun piiriin ja siten hyvinvointialueita tuottamaan enemmän esimerkiksi juuri ikäihmisten perhehoitoa ja saamaan säästöjä.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

-

Perustelut tiiviisti?

-

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnoksen sivulla 171 kuvataan järjestöjen toimintaan kohdistuvia vaikutuksia. Vaikutusarvioinnissa otetaan huomioon vain ostopalveluja tuottavat järjestöt. Kuluttajaliitto

huomauttaa, että kuten kaikissa laajoissa palvelurakenteiden muutostilanteissa, myös sosiaalihuollon palvelu-uudistuksessa on myös muihin järjestöihin ulottuvia vaikutuksia.

Sote- ja potilasjärjestöt tuottavat esimerkiksi oikeudellista ja muuta neuvontaa ja ohjausta, koulutuksia sekä tutkimus- ja yleistajuista tietosisältöä, mille kaikelle on enemmän tarvetta tämänkaltaisten laajamittaisten uudistusten yhteydessä. Samalla järjestöt ovat nimenomaan toimintarakenteeltaan joustavia reagoimaan ketterästi ja kykeneviä tuottamaan laadukasta neuvontaa, koulutusta ja tietoa nopeasti ja kustannustehokkaasti laajojen lakimuutosten yhteydessä.

Ylikarhu Ella
Kuluttajaliitto ry, Konsumentförbundet rf